

УДК 378

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ТА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ І МУЗИКИ

Мішеченко В. В.

У статті теоретично обґрунтовано зміст і методику формування музично-педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів і музики. В основу формуючої дослідно-експериментальної роботи було покладено методику, розроблену на основі дидактичної моделі процесу формування музично-педагогічної культури вчителя. Необхідність удосконалення дидактичної моделі викликана недостатньою ефективністю усталеного навчального процесу, який не ставить завдання формування саме музично-педагогічної культури як цілісного явища.

Ключові слова: дидактична модель, експериментальна робота, музично-педагогічна культура, майбутній учитель початкових класів і музики.

В статье теоретически представлены содержание и методика формирования музыкально-педагогической культуры будущего учителя начальных классов и музыки. В основу формирующей экспериментальной работы была положена методика, разработанная на основе дидактической модели процесса формирования музыкально-педагогической культуры учителя. Необходимость совершенствования дидактической модели вызвана недостаточной эффективностью устойчивого учебного процесса, который не ставит задачу формирования именно музыкально-педагогической культуры как целостного явления.

Ключевые слова: дидактическая модель, экспериментальная работа, музыкально-педагогическая культура, будущий учитель начальных классов и музыки.

The article deals with the formation of musical and pedagogical culture among future primary school and music teachers. Experimental work was based on the method developed on the didactic model of teacher's musical and pedagogical culture formation. The lack of efficiency of the educational process, which does not put the task to form musical and pedagogical culture as an entire phenomenon, brings the necessity to improve the didactic model.

The theoretical analysis of scientific and methodic literature, problems, which are revealed, personal long experience of work with students are the changes to the didactic model of teacher's musical and pedagogical culture.

The formation of future teachers' musical and pedagogical culture is a long and complicated process. The main way of its formation is to enrich students' musical and educational experience, knowledge, abilities and skills, which are important for professional teacher of music, to create an interpersonal dialogue between the teacher and pupils in the perception and realization of music.

Key words: didactic model, experimental work, musical and pedagogical culture, teacher of primary school and music.

Постановка проблеми. Проблема підвищення ефективності та якості професійної підготовки студентів може бути вирішена шляхом удосконалення процесу навчання, яке здійснюється по лінії впровадження нових форм і методів навчання, актуалізації його змісту, гуманізації навчання. Ці складні й актуальні завдання в процесі підготовки вчителя набувають особливого значення. Ключем до вирішення означеної проблеми, на наш погляд, є підпорядкування всієї діяльності викладачів і студентів досягненню загальної мети – формуванню музично-педагогічної культури майбутніх учителів.

Аналіз досліджень і публікацій. Про широкий профіль учителя-музиканта загальноосвітньої школи писали такі відомі діячі музичної культури, як Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, М. Леонтович, К. Стеценко, С. і В. Ша-

цькі та ін. Б.Асаф'єв вказував на якості, необхідні вчителю-музиканту в школі: "Музичний вчитель у загальноосвітній школі не повинен бути "спецом" в одній якій-небудь царині музики. Він повинен бути і теоретиком, і регентом, але в той же час і музичним істориком, і виконавцем, який володіє інструментом, щоб завжди бути готовим спрямувати увагу в той чи інший бік" [1, с. 65]. Д. Кабалевський підкреслював: "Учитель музики повинен бути музично-освіченим педагогом, ... повинен любити музику, як живе творіння, що приносить йому самому радість, ніколи не забувати, що не можна викликати в дітей любов до того, що не любиш сам, зацікавити їх тим, чим сам не цікавишся" [2, с. 40].

Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст і методику формування музично-педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів і музики.

Виклад основного матеріалу. Проведення констатувального дослідження дало змогу визначити перспективні напрями здійснення дослідно-експериментальної роботи з формування музично-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів і музики, а саме: спрямування навчальної діяльності на розвиток емоційного, усвідомленого й творчого ставлення студентів до музичного мистецтва, виховання у них музично-виконавських і мовленнєвих умінь і навичок; розширення інформованості про специфіку педагогічної діяльності вчителя музики; організація навчально-виховного процесу на основі художньо-педагогічного спілкування; оволодіння студентами методикою музичного навчання і виховання учнів через власні дії в ході педагогічної практики; контроль за якістю формування музично-педагогічної культури студентів.

Музично-педагогічна культура майбутнього вчителя формується у процесі його навчання в педагогічному виші. Цей процес має свою логіку і розпочинається вивченням стану музичної підготовки студентів, виявленням схильності до педагогічної діяльності. Це було зроблено нами в ході констатувального дослідження.

В основу формуючої дослідно-експериментальної роботи було покладено методику, розроблену на основі дидактичної моделі процесу формування музично-педагогічної культури вчителя, яка включає обґрунтування мети, основи, завдань, змісту професійної підготовки, форм і методів організації музично-навчальної діяльності та здійснення контролю за сформованістю музично-педагогічної культури за розробленими критеріями. Необхідність удосконалення дидактичної моделі викликана недостатньою ефективністю усталеного навчального процесу, який не ставить завдання формування саме музично-педагогічної культури як цілісного явища. Ми виходили з таких концептуальних положень:

- процес формування музично-педагогічної культури має бути цілісним, тобто між предметами, які забезпечують професійну підготовку, повинна існувати внутрішня єдність, а музично-теоретичні та виконавські дисципліни повинні мати педагогічну спрямованість;

- метою професійної підготовки майбутнього вчителя музики є формування його музично-педагогічної культури як інтегруючої здатності до музично-освітньої діяльності в школі;

- основою формування музично-педагогічної культури є художньо-педагогічне спілкування, яке має підпорядковуватись законам художньої логіки, мати естетичну природу й спрямовуватися на створення ситуацій колективного переживання й осмислення музичних творів. Тому формування музично-педагогічної культури майбутнього вчителя – це насамперед формування культури художньо-педагогічного спілкування, яка дозволяє йому самореалізуватись у педагогічній діяльності. Предметною основою спілкування на уроці музики виступають музичні твори.

З означеної мети випливають завдання формування музично-педагогічної культури, які розкривають різні аспекти включення особистості студента до процесу оволодіння музичною культурою. Їх системність визначається охопленням емоційної, раціональної та діяльно-практичної сфери особистості. Відтак ми виділяємо такі **основні завдання**:

- 1) розвиток емоційного відгуку на музику, музичного почуття, тонкості емоційного проникнення в образну сферу твору; пробудження активного прагнення до засвоєння музичних знань, оволодіння уміннями музичної діяльності;

2) формування осмисленого ставлення до оволодіння музичними та педагогічними знаннями й уміннями під час засвоєння художніх цінностей в необхідному й достатньому для вчителя обсязі, педагогічній інтерпретації музичних вражень і знань у контексті конкретного уроку музики;

3) формування діяльно-практичного ставлення до музично-педагогічної діяльності в усіх можливих формах як активного виявлення відповідних здібностей учителя; вміння застосовувати музичні знання й уміння на практиці, зацікавлено, переконливо й образно проводити бесіди музично-естетичного характеру з учнями різних вікових груп, висловлювати, аргументувати й доводити судження про музичні явища;

4) формування ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва та професії вчителя музики, яке виявляється в діях студента, продиктованих його ставленням до музичного мистецтва, здатністю реагувати на прекрасне в житті та мистецтві, бажанні формувати це почуття в учнів.

Мета професійної підготовки об'єктивно пов'язана зі змістом педагогічної освіти. Саме конкретизація мети у змісті освіти є першим необхідним етапом на шляху її реалізації у навчальному процесі.

Компонентами змісту професійної освіти вчителя музики є:

а) система знань про музичне мистецтво й види музичної діяльності;

б) музично-педагогічні знання, вміння й навички, що виявляються в творчій навчальній діяльності та тісно пов'язані між собою;

в) досвід емоційно-естетичного ставлення особистості до дійсності, втілений в музиці;

г) досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва;

ґ) досвід художньо-педагогічного спілкування.

Загалом суть внесених змін, що удосконалюють усталену дидактичну модель професійної підготовки майбутнього вчителя, полягає у спрямованості цього процесу на формування музично-педагогічної культури; у визначенні його сутнісної основи – художньо-педагогічного спілкування; в постановці завдань, пов'язаних з вихованням музично-педагогічної культури студентів; формуванням усвідомленого та діяльно-практичного ставлення до музично-педагогічної діяльності, ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва та професії вчителя музики; у цілісному формуванні музично-педагогічної культури, на відміну від вивчення психолого-педагогічних та музичних дисциплін; в опорі на методи художньо-педагогічного спілкування, активізації музично-педагогічної діяльності, моделювання педагогічних ситуацій.

Аналіз навчального плану та навчальних програм факультету початкової освіти з поєднаною спеціалізацією "Музика" дозволив встановити, якою мірою зміст та структура навчальних дисциплін, що відображають специфіку професії вчителя музики, а також набуті в процесі їх вивчення уміння відповідають педагогічній спрямованості й сприяють формуванню музично-педагогічної культури майбутніх учителів музики.

Навчальні програми з музичних дисциплін у цілому ставлять правильні завдання професійної підготовки, але вони здебільшого роз'єднані. Об'єднати їх може тільки загальна педагогічна спрямованість. Тому фахова музична підготовка має бути пронизана педагогічною спрямованістю з урахуванням реальних умов роботи вчителя в школі. Зміст музично-теоретичних і виконавських дисциплін повинен насамперед об'єднуватися навколо шкільних програм з музики.

Усталений підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики полягає в паралельному розгортанні навчального процесу. З одного боку – паралельне вивчення психолого-педагогічних та інших дисциплін, з іншого – паралельне формування музичної культури. На наш погляд, це не може дати належних результатів, оскільки процес формування музично-педагогічної культури має бути цілісним.

Цей висновок визначив сутність програми формувального експерименту.

Основними *методами* проведення формувального експерименту були: метод активізації естетичної діяльності (В. Бутенко); метод художньо-педагогічного спілкування (О. Я. Ростовський); метод моделювання педагогічних ситуацій; метод цілеспрямованого педагогічного впливу; методи спостереження, бесіди, коменту-

вання, аналізу виступів студентів на академконцертах та проведених ними уроків музики. У ході експериментальної роботи здійснювався аналіз музично-естетичних знань, умінь і навичок студентів за допомогою спостереження за їх діяльністю в процесі навчання; анкетування, а також обробка одержаних результатів дослідження.

Результативність експериментальної роботи визначалася шляхом проведення контрольних прослуховувань, колоквиумів, заліків і екзаменів.

Рівень сформованості музично-педагогічної культури студентів визначався за такими *критеріями*:

- мотивація вибору професії вчителя музики;
- ґрунтовність музично-педагогічних знань;
- емоційно-ціннісне ставлення до явищ музичного мистецтва, до музично-педагогічної діяльності;
- уміння сприймати, інтерпретувати й виконувати музику;
- уміння художньо-педагогічного спілкування з учнями у музично-освітній діяльності.

Ці загальні критерії конкретизувалися нами на обох етапах дослідження. Зокрема, на першому етапі, який охоплював період накопичення музично-педагогічних знань і умінь у навчальній діяльності, більше уваги зверталось на виявлення:

- глибини сприймання і переживання музичних творів;
- повноти осмислення музичних вражень;
- ступеня сформованості виконавських умінь;
- самостійності оцінних суджень;
- активності, зацікавленості у музично-педагогічній діяльності;
- виразності виконання музичного твору, змістовності, дохідливості, емоційності, образності розповідей про музику з урахуванням особливостей уявної учнівської аудиторії;
- умінь аналізувати музичний твір, орієнтуючись на уявних учнів;
- умінь виразно й грамотно проспівати пісню та скласти план її розучування з дітьми;
- самостійність у підготовці бесід про музику;
- ставлення до майбутньої музично-педагогічної діяльності і аргументованості суджень щодо вибору професії вчителя музики.

На II етапі, пов'язаному з практичною діяльністю студентів у школі, на перший план вийшли:

- якість проведення уроків музики з урахуванням художнього й життєвого досвіду, рівня підготовки, психологічного стану, вікових особливостей учнів;
- уміння створити ситуацію художньо-педагогічного спілкування;
- виявлена на уроках виконавська та теоретична підготовка, готовність до роботи в школі;
- усвідомлення важливості професії вчителя музики, готовність до роботи в школі;
- самостійність у підготовці до уроку музики.

Означені критерії покладено в основу виокремлених рівнів сформованості музично-педагогічної культури: початкового, середнього, відносно високого.

За час підготовки вчителів музики на факультетах початкової освіти накопичено цінний досвід роботи з професійної підготовки студентів. Одночасно визначилось багато проблем, які вимагають свого розв'язання як у теоретичній, так і практичній площині. З цією метою *на підготовчому етапі* протягом двох років проводилась практично-дослідна робота з вивчення змісту й методів роботи з формування музично-педагогічної культури студентів на заняттях диригування, основного інструмента, постановки голосу, в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін і методики музичного виховання.

Перевірка кінцевого результату професійної підготовки студентів на підсумкових екзаменах з музичного інструмента, постановки голосу, диригування, на державному екзамені з методики музичного виховання виявила значні недоліки у формуванні музично-педагогічної культури випускників факультету.

Висновки. Формування музично-педагогічної культури майбутніх учителів музики – тривалий і складний процес. Основний шлях її формування полягає у збагаченні студентів музично-педагогічним досвідом, знаннями, уміннями й навичками, значущими для професійної діяльності вчителя музики; у міжособистісному спілкуванні викладача й студентів у процесі сприймання й виконання музики.

Література

1. Арчажникова Л. Г. Развитие теории высшего музыкально-педагогического образования / Л. Г. Арчажникова, Л. А. Рапацкая // Советская педагогика. – 1989. – № 5. – С. 65–71.
2. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца / Д. Б. Кабалевский. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.